

ГЕОГРАФИЯ ИЛИМДЕРИ
ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ НАУКИ
GEOGRAPHICAL SCIENCE

Жантемирова К.К., Темирбек уулу И.

**АТ-БАШЫ РАЙОНУНУН ТУРИСТТИК ЖАНА
СОЦИАЛДЫК-ЭКОНОМИКАЛЫК АБАЛЫ, АЛАРДЫ
ӨНҮКТҮРҮҮ ЖОЛДОРУ**

Жантемирова К.К., Темирбек уулу И.

**ТУРИСТСКОЕ И СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЯ
АТ-БАШИНСКОГО РАЙОНА, ПУТИ ИХ РАЗВИТИЯ**

K.K. Zhantemirova, Temirbek uulu I.

**TOURIST AND SOCIO-ECONOMIC CONDITION OF AT-BASHY
DISTRICT, THEIR DEVELOPMENT**

УДК: 911.3.33: 796.5

Бул макалада Ат-Башы районунун азыркы учурдагы социалдык жана экономикалык абалы, туризмдин аймакка тийгизген таасири, туризмди туруктуу өнүктүрүү жана ошондой эле аны чечүүнүн жолдору көрсөтүлдү.

Ат-Башы аймагы Улуу жибек жолунун боюнда жайгашып, адам суктанаарлык кооз жаратылышы, асман тиреген тоолору, туризм тармагынын келечегине негиз болуп берет. Ошондой эле районубуздун экономикасынын бирден бир кирешелүү тармагына айлануу мүмкүнчүлүгүнө ээ.

Негизги сөздөр: *Ат-Башы району, туризм, агротуризм, аңчылык туризми, айыл чарбасы, мейманкана, кемпинг.*

В данной статье приведено современное социально-экономическое состояние Ат-Башинского района, устойчивое развитие и влияние туризма в регионе, пути его решения.

Ат-Башинский регион расположен вдоль Великого шелкового пути, дивные высокие горы и его красивая природа качественная основа для развития туризма в будущем. А также есть возможность стать одним из самых прибыльных секторов экономики в регионе.

Ключевые слова: *Ат-Башинский район, туризм, агротуризм, охотничий туризм, сельское хозяйство, гостиница, кемпинг.*

The modern socio-economic state of At-Bashy district, sustainable development and influence of tourism in the region, and ways to solve it are given.

The At-Bashy region is located along the Great Silk Road, the wonderful high mountains and its beautiful nature are the qualitative basis for the development of tourism in the future. And also there is an opportunity to become one of the most profitable sector of the economy in the region.

Key words: *At-Bashy district, tourism, agro-tourism, hunting tourism, agriculture, hotel, camping.*

Нарын облусунун Ат-Башы району айыл чарбасы өнүккөн аймактардан болуп эсептелинет. Анын табигый климаттык шарттары татаал тоолуу табигый климаттык шартка жараша өнүктүрүлүп, көп жылдар бою ошол табигый ресурстарды рационалдуу пайдаланууга жараша адистештирилип келген. Жалпы республиканын айыл чарбасындай эле райондун айыл чарбасында да реформа жүргүзүлгөнгө чейин мында төрт-түлүк мал, анын ичинен кой чарбасы абдан өнүгүп, андан алынган продукция айыл чарба продукциясынын негизин түзгөн. Рынок экономикасынын шартына ылайык азык-түлүк менен өзүн-өзү камсыз кылуу максатында мында кийинки жылдары буудай, картөшкө, жашылча, май өсүмдүктөрү ж.б. көбүрөөк эгиле баштаган. Реформанын учурундагы олуттуу өзгөрүүлөр, айыл чарба өндүрүш деңгээлине абдан чоң таасирин тийгизип келди [2].

Ат-Башы районунун татаал климаттык шарты, борбордон алыстыгы, бир тараптуу айыл-чарба району болгондуктан ар дайым мамлекеттен каржыланып, дотацияда туруп келет.

Азыркы учурда Кыргыз Республикасынын региондорунда калктын социалдык-гаптык түзүлүшүндө чоң айырмачылыктар кездешет. Бийик тоолуу Ат-Башы районунда калктын курамы бир түрдүү дыйкандардан жана айыл интеллигенциясынан турат. Биздин өлкөбүздө улуттук кирешенин 45 пайызын айыл чарба берет. Ал эми калган 55 пайызын байланыш кызматы, өнөр жай, курулуш, транспорт, туризм тармактары берип жатат.

Райондо экономиканы өнүктүрүүнүн жана кедейчиликти жоюунун таасирдүү жолдорунун бири бул – туризмди туруктуу өнүктүрүү.

Ат-Башы аймагы Улуу жибек жолунун боюнда жайгашып, адам суктанаарлык кооз жаратылышы, асман тиреген тоолору, туризм тармагынын келечегине негиз болуп берет. Туризм келечекте районубуздун экономикасынын бирден бир кирешелүү тармагына айлануу мүмкүнчүлүгүнө ээ.

Аймакты туристтик максатта өздөштүрүүдө жана аны пайдаланууда табигый ресурстар чечүүчү фактор болуп саналат. Ошондуктан Ат-Башы району дүйнөлүк коомчулук тааныган рейтингдерде өзүнүн көрсөткүчтөрүн жакшыртууга умтулушу керек.

Ат-Башы аймагында да туризмдин бир нече түрлөрүн атап айтканда:

- агротуризмди;
- экологиялык туризмди;
- этнографиялык туризмди;
- жайлоо туризм же боз үй шаарчалары;
- санаториялык – ден соолукту чыңдоочу туризмди;

- треккинг жана аңчылык туризмдин өнүктүрүүгө негиз бар.

Агротуризм өзүнө эки түшүнүктү камтыйт: биринчиден, агротуризм жаратылышка багытталган туристтик кызматтар рыногундагы туристтик азык, экинчиден, ал айыл аймагын туруктуу өнүктүрүү аспабы болуп эсептелет. Экономикалык функцияларынын ичинде биз айыл аймактарынын интенсивдүү экономикалык өсүшүн стимулдоочу жана алардын иш жүргүзүүсү үчүн каржы каражаттарын түзүүчү «айыл жергесинин» өзгөчө ресурстарын сатуучу рынокту түзүүнү баса белгилейбиз. Ошентип, кичи агротуристтик бизнес экономикалык феноменди Кыргызстандын айыл чарбасын өнүктүрүүдөгү анын атаандаштыкка туруштук берүүсүн жогорулатуу аркылуу зор маанилүү социалдык-экономикалык факторго айланышына бардык шарттарды түзүү зарыл.

Ал негизги шарттарга төмөнкүлөрдү киргизүүгө болот:

- аймактын калкынын салттуу түрдө ишкердүүлүккө болгон жөндөмдүүлүгүнүн болушу;
- агроөнөр жай продукциясын тышкы рынокко жылдырууга көмөктөшүү боюнча чаралардын пакети иштелип чыгат жана кабыл алынат;
- Кыргыз Республикасынын айыл чарба продукциясын экспорт кылуу боюнча Россиянын жана Казакстандын региондорунун мамлекеттик администрациялары менен макулдашууга;
- экономиканын бул секторунун туруктуу өнүгүүсү үчүн негизи агрардык база болууга жарамдуу жетишкен деңгээл жана кичи ишкердиктин өнүгүү тенденциялары зарыл.

Азыркы учурда Ат-Башы районундагы өстүрүлүп жаткан жашылча-жемиштер, сүт жана эт азыктары борбор калаабызда кеңири суроо талапка ээ болууда.

Мисалга: Борбордогу Аламүдүн жана Ош базарларына барып эт же сары май, картошка ала турган болуп, - “бул кайсы жердики” - деп сурасаң “Ат-

Башыдан алынып келген, Ат-Башыныкы” - деп жооп беришет. Андан тышкары азыркы учурда топоз этин да Россияга экспортоо сунуштары түшкөн. Топоз этинин даамдуулугу да башкача болуп, анын составында холестерин аз болгондугуна байланыштуу райондун Таш-Рабат жайлоосунда топоздорду көбөйтүү мүмкүнчүлүктөрү дагы жогору [4].

Аңчылык туризми. Аңчылык-туристтик чарба республиканын туризм индустриясынын эң келечектүү тармактарынын бири. Республиканыннын аймагында аңчылык кылууга ыңгайлуу жердин жалпы аянты 15,0 млн га, анын 1 млн га жерин токой ээлейт. Бул тилкелерде куштардын 342, айбанаттардын 82, сойлоочулардын 26, балыктын 60тан ашуун түрү кездешет. Тоо арасындагы айрым жерлерде эл аралык деңгээлдеги аңчылык туризмдин уюштурууга мүмкүнчүлүк бар [1].

Туризмдин мындай түрүнүн ичинен аңчылык кылуу кыйла кеңири таралып, аңчы-туристтерден түшкөн каражаттын, валютанын үлүшү дагы арбын. Айрым мамлекеттерде аңчылык туризмдин билгичтикте уюштуруп, аңчылардын келүүсүнө ыңгайлуу шарт түзүү аркылуу кирешени мол алып жатышат.

Биздин шартта аларды уюштуруу үчүн ал жердеги жаныбарлар дүйнөсү дыкаттык менен изилденип, аңчылыкка каралган жаныбарларды мамлекеттик уюмдар тарабынан көзөмөлгө өтө катуу алынышы керек. Азыркы учурда Ак-Сай, Арпа өрөөнүндө аңчылык кылуу ички жашоочулар тарабынан катуу күч алууда. Калк арасында түшүндүрүү иштерин жүргүзүүнү тезирээк колго алынбаса, ак илбирс сыяктуу кайберендер да жоголуу коркунучуна туш болууда.

Туризм келечекте районубуздун экономикасынын бирден бир кирешелүү тармагына айланышына негиз бар. Бирок, ал үчүн дүйнөлүк стандартка жооп бере турган инфраструктуранын деңгээлин камсыз кылуу зарыл.

Алсак,

- жол боюндагы мейманканаларды, кемпингдерди куруу, жеңил жана жүк ташуучу автотранспортту токтотуучу жайларды куруу жана башкы автомагистралдарда коштоочу инфраструктураны түзүү боюнча масштабдуу пилоттук долбоорду ишке ашырууну пландаштыруу;
- туризм чөйрөсүндө башкаруучу звенонун кадрларын жана тейлөөчү персоналды даярдоо жана квалификациясын жогорулатуу аркылуу кадрларды даярдоо системасын өнүктүрүү;

Кээ бир чет өлкөлүктөр тоолорго чыгып, кооз жерлерде болуп, ат минип, сүт ичип табияттын кереметине суктанганды артык көрүшөт. Бул үчүн тоолорго барчу жолдорду да оңдоо керек. Деги эле Ат-Башы районунун айылдарындагы жолдорун оңдоп, тейлөө тармагын жакшыртуу учур талабы.

Айылдын тургундарын туризмге тартуу. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, бирдик

кызыкдар жактар менен бирдикте жер-жерлерде туристтик мүмкүнчүлүктөрдү ойлоп табуулары керек. Ар бир потенциалдуу айылды туристтик маршруттарга кошуу, ошондой эле аларда туристтерге арналган айыл чарба продукцияларын жана колдон жасалган буюмдарды өндүрүү мүмкүндүгүн карап көрүү зарыл, себеби бул айыл жергесин иш менен камсыздоого мүмкүнчүлүк берет.

Ошондуктан, туризмди туруктуу өнүктүрүүдө жаратылыш, тарыхый маданий потенциалды туура пайдалануу үчүн Кыргыз Республикасына туризм боюнча так мамлекеттик саясат зарыл.

Адабияттар:

1. Жантемирова К.К. Менеджмент в туризме. - Б., 2014.
2. Нарын областынын энциклопедиясы. - Б., 1998.
3. Социалдык өнүгүү жана Кыргыз Республикасынын калкынын турмуш-тиричилигин жогорулатуу // Республикалык маалыматтык-басма борбору. - Б., 2012.
4. Талантбек кызы Б.Т., Жантемирова К.К. Влияние горного туризма в развитие Ат-Башинского района. Международный студенческий научный вестник России. - №4. - 2017 г.
5. Интернет булактары.
6. www.akipress.kg
7. www.presscom.kg

Рецензент: к.геогр.н., доцент Молдошев К.О.
